

IMPLICAȚII ECOLOGICE ALE ACTIVITĂȚII PASTORALE ÎN PARCUL NAȚIONAL RETEZAT

EUGEN CERNELEA

Păstoritul, în ansamblul lui, este o caracteristică a neamului românesc. El și-a imprimat pecetea în istoria națională și a lăsat urme neperitoare în economie, istorie, literatură și artă.

Pentru poporul român, creșterea animalelor a fost o îndeletnicire străveche, legată de însăși viața lui, fără de care nu a putut să trăiască, căci animalele l-au hrănit și l-au îmbrăcat în decursul veacurilor.

În munte, activitatea pastorală a creat un regim special de viață socială. Păstorul avea și el satisfacțiile, greutățile și amărăciunile vieții, dar aceasta nu l-a împiedicat să vorbească sufletului, după dorul și deprinderile lui. Așa s-a născut doina, așa s-a născut balada.

Carpații românești — o capodoperă a naturii, cum îi numește Emil Pop — sînt impresionanți prin măreție, prin piscuri semețe, prin circuri și lacuri glaciare, prin flora de o neasemuită frumusețe, dar și prin aceea că sînt acoperiți cu vegetație ierboasă pînă pe vîrfuri, ceea ce explică de ce păstoritul în munte a reprezentat îndeletnicirea tradițională a poporului român.

Nu dispunem de prea multe informații privitoare la activitatea pastorală care s-a desfășurat în trecutul mai îndepărtat în Retezat. Cert este însă că această activitate a început să se manifeste mai intens de abia în secolul trecut și în special în a doua sa jumătate, cînd ariile pastorale de la șes și de pe dealuri au început să se reducă în favoarea unor culturi agricole.

În acea perioadă, întreg masivul Retezat aparținea unor proprietari latifundiaari, care arendau „munți” pe bani sau mai adesea pe produse animaliere, atît crescătorilor de animale din țara Hațegului cît și din alte părți.

Pășunatul muntelui se făcea începînd de primăvară de la poale, din zona de fînețe, pe toate suprafețele acoperite cu păduri, și pînă în zona alpină. Aici animalele nu stăteau multă vreme și apoi coborau, pășunînd în trepte, tot așa după cum urcaseră, sistem practicat de altfel și astăzi de multe sate din depresiunea Hațegului. Pășunatul zonelor înalte ale Retezatului, a fost considerat multă vreme numai ca o completare a hranei animalelor, de numai cîteva săptămîni în cursul verii.

Asaltul propriu zis al zonei înalte s-a făcut la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, cînd s-a putut aprecia că pășunatul sub-alpin și alpin are o influență binefăcătoare asupra animalelor, asupra calității lor. Este cunoscut faptul, că bovinele ce pășunau în Retezat,

erau solicitate pe piața marilor orașe din apus, pentru că aveau o carne mai gustoasă.

Aceste considerente au condus la folosirea mai intensă a pășunilor din Retezat, mai ales după reforma agrară din anul 1921, când cea mai mare parte a lor a fost expropriată de la marii proprietari și atribuite comunelor din țara Hațegului și valea Streiului.

Dar pînă atunci, și în perioada imediat următoare, pășunatul în Retezat nu a avut efecte negative asupra vegetației, decît în foarte mică măsură. De aceea și la congresul naturaliștilor ținut la Cluj în aprilie 1928, sub președenția lui Emil Racoviță, în moțiunea referitoare la propunerea de a se crea Parcul Național Retezat, se motiva:

„Faptul că este aproape unica regiune din țară în care vegetația se află în starea ei naturală, adică în echilibru biologic, cu ierbivoarele numai sălbatice, căci foștii proprietari opreau cu strictețe pășunatul vitelor domestice“. Se avea în vedere atunci, porțiunea cuprinsă între piscurile și crestele Zănoaga-Bucura-Peleaga și mărginite spre sud de valea Lăpușnicului, la care se adăuga și micul masiv Stănulete. Nu era inclusă și căldarea Gemenale, pentru că pe atunci aceasta forma o rezervație specială de vînătoare, cu un regim foarte strict de protecție subordonat acestui scop, și nici partea de nord a lanțului Retezat-Peleaga.

Unele interese egoiste și de conjunctură, au făcut ca în perioada de după anul 1930, în timpul celui de al doilea război mondial și pînă la mijlocul deceniului al șaselea, să se exercite o presiune mai accentuată privind numărul de animale introduse la pășunat în Parcul național Retezat. Dar această perioadă a fost de scurtă durată și în anul 1955, factorii de răspundere au reglementat pășunatul aproape în totalitatea lui, excluzîndu-l complet din zona științifică și scoțînd ovinele din cea mai mare parte a zonei 1-a de protecție, ceea ce a făcut ca presiunea pastorală să scadă, și vegetația ierboasă din pajiști să nu mai fie periclitată în așa măsură cum fusese înainte. Numărul de animale ce au pășunat apoi în Retezat s-a redus și datorită faptului că a fost interzis pășunatul în pădurile ce au fost zonate în grupa 1-a de protecție, precum și în cele tăiate sau arse, care au fost plantate.

Datorită tuturor considerentelor arătate, se poate afirma că viața pastorală în Retezat a avut caracterelor sale proprii, ce nu a intervenit cu modificări importante asupra peisajului și chiar asupra vegetației. Echilibrele ecosistemelor de pajiști din Parcul național Retezat, au fost supuse la unele perturbații mai mult de natură tranzitorie. Din această cauză a fost posibilă în mare parte restabilirea echilibrului anterior, așa cum s-a putut constata în rezervația științifică Gemenale.

În condițiile orografice ale Retezatului, vegetația ierboasă a pajistilor este foarte diversă, aspectul său floristic variînd de la un munte la altul chiar în carul aceluiași munte. Din punct de vedere prátologic, tipul de pajiște se schimbă la fiecare pas, este mozaicat. Totuși am putea deosebi tipuri de pajiști ca: Nardete — sau xeronardete cum le-a numit Alexandru Borza, pajiști de *Agrostis rupestris*, de *Festuca ovina* ssp. *sudetica*, de *Carex curvula*, etc. a căror structură floristică variază în raport cu felul cum pajiștea a fost pășunată și călcată de animale, factori majori care au contribuit și contribuie la modificările care sur-

vin. În Parcul național Retezat, xeroneardetele sînt mai puțin răspîndite, numai în Zănoaga, Zănoaga, Secări, Radeș, ceea ce dovedește că o perioadă îndelungată de timp, pășunile nu au fost încărcate cu prea multe animale, nu a existat o bătătorire puternică și îndelungată a solului, care să creeze condiții favorabile de instalarea în masă a speciei *Nardus stricta*, care se cantonează de obicei pe soluri compacte, slab aerisite și cu multă materie organică nedescompusă. Nici în viitor, sub raport ecologic, nu se pot întrevădea premise favorabile printr-o intensivizare a culturii și exploatarei pajiștilor, care să schimbe în vreun fel aspectele prezente ale vegetației.

Pajiștile din Parcul național, sub raportul calității, sînt pajiști mediiocre, cu o producție de iarbă de numai 1400—4200 kg la ha, și de aceea nici nu suportă o încărcătură mare de animale. Procentul mic sau aproape inexistent de leguminoase în covorul vegetal, nu poate favoriza dezvoltarea tineretului ovin și nici o producție multumitoare de lapte, ceea ce a făcut ca pășunatul cu oile să fie înlocuit cu bovine, cu destulă ușurință.

Timpul de pășunat este relativ scurt, el variind între 48 și 64 zile. Din datele deținute pe ultimii 20—25 ani, rezultă că încărcătura cu animale a pășunilor din Parcul național a fost și este normală, adică la capacitatea de hrănire pe care o au acestea. S-a statornicit deja practica ca atunci cînd animalele au consumat iarbă ce era aptă și ușor de consumat, ele să coboare pe alte pășuni sau finețe, de altitudine mai joasă, care au fost îmbunătățite și cărora li s-a ridicat producția. Se evită astfel în mare măsură practicarea unui pășunat abuziv cu urmările sale de degradare a covorului vegetal și a solului.

Mult timp s-a pus problema îmbunătățirii stării productive a pășunilor de munte, în zona lor superioară, și această problemă se mai pune încă și astăzi. Numai în ultima perioadă, după multiple studii și cercetări, s-a putut stabili care pășuni de munte trebuie și mai ales se pot îmbunătăți.

Cercetări și experimentări numeroase executate în Europa și în țara noastră, inclusiv în Retezat, au arătat pînă la ce altitudine se pot obține producții economice și demne de luat în seamă, prin folosirea îngrășămintelor chimice și în special a celor cu azot. Caputa (1966) și Rochemaix (1966), ajungînd la concluzia că pentru zonele montane din Europa centrală și apuseană, la peste 2000 m altitudine, nu mai este indicată intervenția omului asupra pajiștilor. La noi în țară, Bărbulescu și Motcă (1983), sintetizînd rezultatele multor experiențe cu aplicarea îngrășămintelor, ajung la concluzia că „de la 1900 m în sus, producțiile care se obțin prin aplicarea îngrășămintelor sînt mici și nu justifică eforturile materiale care se fac”. În Retezat, — după cercetările și experiențele noastre — această limită este stabilită la o altitudine de 1700—1750 m. Deci din acest punct de vedere, nu a fost pînă acum și nici nu va trebui să fie nici în viitor, tendința de a folosi îngrășămintele chimice, care ar aduce și multe și dezastruoase modificări vegetației. Cu aceeași cheltuială de energie, pe ariile pășunabile la altitudini mai mici de 1700 m se obțin producții de 5—6 ori mai mari.

Dacă datorită pășunatului și în general activității zoopastorale în Parcul național Retezat, vegetația ierboasă a avut mai puțin de suferit, cu schimbări cantitative și calitative mai mici, în schimb jnepenișurile (*Pinus mugo*) au fost mai vitregite. Atâta timp cât în pădurile de orice categorie și nivel altitudinal s-a pășunat cu toate speciile de animale, jnepenișurile nu au atras atenția nici proprietarilor acestor teritorii și nici autorităților sau ciobanilor. Pe măsură ce au fost introduse restricții de pășunat în unele categorii de păduri, s-a născut ideea că ariile pășunabile se pot lărgi în dauna jnepenișurilor, și că prin îndepărtarea acestora prin diferite moduri — ardere sau defrișare — s-ar crea suprafețe apte de a fi pășunate. S-a crezut chiar, că jneapănul este specie arbustivă care a invadat pășunile cu 100—150 ani înainte și că trebuie îndepărtat. În Parcul național Retezat, câteva mici incendii în 1943 și incendiile de proporții din anul 1946, au distrus suprafețe însemnate de jneapăn, în Fața Retezatului, Radeș, Zlata, Zănoaga, Slăvei, totalizând cca 40 ha. Practica aceasta de distrugere a jneapănului prin ardere, a fost sistată în anii următori incendiilor din 1946, fiindcă unde acesta a ars, nu s-au creat pășuni, ci au rămas tulpinile carbonizate și a început să crească o vegetație fără valoare pastorală, în multe cazuri tufe izolate de *Nardus stricta*, iar pe unele porțiuni, ex. în Zlata, nici după 40 ani de la arderea jneapănului, vegetația instalată nu a acoperit în întregime solul și nici nu este aptă de a fi pășunată. În încercările de extindere a ariilor pășunabile, mai ales în așa zisele „goluri de munte”, în anul 1949 s-a oficializat în întreaga țară acțiunea de defrișare a jneapănului, în mod organizat și cu fonduri alocate de către stat. Au căzut astfel sub loviturile securilor jnepenișurile de pe mari suprafețe. Și în Parcul național Retezat s-a defrișat o suprafață de 31 ha în Radeș, Zlata și Păpușa, parte din acest jneapăn defrișat fiind însă din cel ars în 1946.

A rămas iluzorie speranța de a se obține pășuni prin acest procedeu. Trebuie să admitem că în privința defrișărilor de jnepeni, mulți practologi nu au avut idei și vederi clare la ce rezultate se va ajunge, așa încît pe parcurs această metodă de a mări suprafețele de pășunat la munte a început să fie abandonată în aproape toate județele țării.

Consiliul popular al județului Hunedoara, prin decizia nr 452 din 1979, interzice defrișarea și exploatarea sub orice formă a formațiunilor de jnepeni. În afară de faptul că prin această interdicție s-a urmărit protejarea unor ecosisteme de o importanță majoră pentru economia națională, s-a avut în vedere și alimentarea cu apă de pe versanții Retezatului a lacului de acumulare al hidrocentralei de pe Riul mare. Însemnătatea jneapănului este astfel de necontestat, pentru menținerea echilibrului ecologic în zona subalpină și alpină. Reconstrucția ecologică, acolo unde ea se impune, este necesară a se efectua chiar prin extinderea speciei *Pinus mugo*.

În lupta pentru protejarea jnepenișurilor, la repetatele noastre insistențe și documentații, ministerul agriculturii și industriei alimentare a emis ordinul nr. 6 din 10 ianuarie 1983, prin care a exclus jnepenii din lista speciilor de arbori și arbuști care se defrișează pentru ameliorarea pășunilor, pe tot cuprinsul țării.

Astăzi în Parcul național Retezat se mai consumă pentru focărit de către păstori de vite, o cantitate de peste 100 tone jneapăn anual, la care se mai adaugă un consum de cca 25—30 tone, în același scop de către turiști. Aceste cantități vor trebui diminuate la minim posibil, prin folosirea uscăturilor și doborâturilor de molid fără valoare, de la limita superioară a pădurilor, și a jneapănului uscat, interzicându-se cu desăvârșire tăierea jneapănului verde.

Organizarea activității pastorale în Retezat s-a făcut și se va face în viitor, printr-o înțeleaptă înțelegere a lucrurilor, aducând această ocupație în pas cu vremurile actuale, dar lăsând intact atât peisajul cât și vegetația, în spiritul și litera regulamentului de organizare și funcționare a Parcului.

Dar acestei activități va trebui să i se aducă unele corectări și îmbunătățiri cu caracter practic, din care enumerăm câteva:

— Să se transfere cele cca 400 oi din valea Stănișoarei și cele cca 80 bovine din complexul glaciar Bucura, pe alte pășuni, spre a se elibera aceste arii și a le proteja.

— În următorii 2—3 ani, să se scoată de la pășunat oile din căldarea Peleaga-Păpușa și în porțiunile apte pentru pășunat să se introducă bovine. Deasemenea să se oprească pendularea oilor în căldările superioare ale Stinei de râu, unde vegetația pășunabilă este aproape inexistentă, dar în schimb sînt unele specii care trebuiesc ocrotite.

— Să se înlocuiască adăposturile primitive — cele de sub stînci, sub locuri de piatră, sau cele improvizate anual — cu adăposturi din lemn sau piatră, construite și adaptate specificului montan și care să reflecte și la altitudine, viața prosperă și mai confortabilă pe care o trăim, cu atât mai mult cu cît statul alocă anual fonduri și acestui scop.

— Sugerăm revitalizarea pe baze ecologice a tuturor ariilor pastorale din zona II-a de protecție a Parcului, și în special a zonei calcaroase, ca o contribuție importantă în acțiunea de conservare a naturii din această parte a Carpaților.

În etapa actuală, activitatea pastorală nu mai exercită o presiune distructivă asupra ecosistemelor naturale, iar ocrotirea naturii și activitatea pastorală organizată judicios, devin complementare.

Îmbinarea activității pastorale cu cea turistică, reprezintă iarăși o soluție eficientă, de pe urma căreia are de câștigat economia întregii țări și toți oamenii muncii.

Pentru ca Parcul Național Retezat să-și manifeste în întregime rolul pentru care a fost creat, considerăm necesar ca administrația Parcului, să pună în practică spre folosul tuturor, dezideratele la care ne-am referit, și să armonizeze toate activitățile, spre a ridica această comoară carpatină, la nivelul care i se cuvine. —

Bibliografie

1. Bărbulescu C., Motcă Gh., 1983 — *Pășunile munților înalți*, Editura Ceres, București
2. Belu C., — 1982 — *Valorificarea pășunilor alpine din munții Cernatului-masivul Făgăraș*. Teză de doctorat. Inst. agronomic „N. Bălcescu” București

3. Caputa J., 1966 — *Contribution a l'étude de la croissance du gazon des pâturages naturels à différentes altitudes*, „Recherche agronomique en Suisse“ vol. 5, fasc. 3/4. —
4. Cernelea E., Bistriceanu C., 1977 — *Cultura și exploatarea pajistilor montane*. Editura Ceres, București
5. De Martonne Emm., 1985 — *Lucrări geografice despre România*. Editura Academiei R.S.R. București
6. Rochaix M., — 1966 — *Intensification de la production herbagère en montagne*. „Agriculture romande“ nr. 772. —

ECOLOGIC IMPLICATIONS OF PASTORAL ACTIVITY IN THE NATIONAL PARK RETEZAT

Summary

Pastoral activity in the Retezat mountains dates since old times it started to manifest it self with more intensity only during the second half of the last century and then between 1930—1955 when the pastoral pressure was more stressed. Generally grazing did not have strong negative effects up on vegetation, the balances of the ecologic systems being submitted to some disturbances of a transient nature, so that nowadays the vegetation has almost restored the previous balance.

The junipers (*Pinus mugo*) suffered more, because some of the areas covered by them have been destroyed by the fires in 1943 and in 1946 and others have been cleared in order to, enlarge the pastoral areas. But clearings have been absolutely forbidden and the junipers are now protected.

Nowadays the pastoral activity in the Retezat mountains does no longer exert a destructive pressure upon the natural ecosystems and the protection of nature and this activity more accurately organized, together with touristic activity harmonize life in all its aspects on this mountain and biologic balance is kept. —